

UNIVERSITARI ROMÂNI ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Elvira BOTEZ

elvirabotez@yahoo.com

ABSTRACT. It is presented the contribution of some Romanian University members during the WW1.

Comemorând, la 1 Decembrie 2008, nouă decenii de la Marea Unire, care a însemnat pentru români împlinirea unui vis multiseclar la finalul unei lupte duse într-o deplină solidaritate națională de principalele clase și pături ale societății, un important rol avându-l universitatea românească, desprindem din acțiunile acesteia aportul câtorva membri ai ei în desfășurarea acestei lupte – Primul Război Mondial.

O acțiune continuă în toată perioada războiului a desfășurat **Gheorghe Demetrescu** (1885–1969) astronom la Observatorul Astronomic și Meteorologic din București, mobilizat ca locotenent de rezervă; la cererea generalului francez Berthelot, a organizat pe baze solide serviciul meteorologic al armatei române, mai întâi la București și ulterior la Iași. [1, p. 243]. El și-a îndeplinit exemplar datoria, înființând patru stații aerologice pentru frontul din Moldova, cu o stație centrală la Iași, unde se redactau zilnic buletinele de meteorologie care se difuzau pe front pentru nevoile aviației, artileriei etc. Atunci au fost efectuate la noi primele prevederi meteorologice pentru starea vremii. [4]. Pentru buna desfășurare a activității acestui serviciu, G. Demetrescu a redactat și multiplicat la

Iași broșura „*Intruțiuni practice de meteorologie – Table pentru reducerea observațiilor*”, 88 pp. scrise de mână cu cerneală litografică pe foi A4 (Fig. 2), difuzând-o apoi la stațiunile aerologice pentru frontul Moldovei. Țara noastră avea un observator meteorologic încă din 1884, care dezvoltase o largă rețea de stațiuni pe tot cuprinsul țării. Pentru inițierea personalului aferent publicase *Intruțiuni meteorologice*, care descriau în amănunt modul de-a face observațiile meteorologice, coordonarea, reducerea și discutarea lor revenind Observatorului Meteorologic. În condițiile impuse de război, s-a organizat *Serviciul meteorologic militar* cu stațiuni care trebuiau să reducă, să discute toate observațiile și să prezinte ele însele buletinele necesare operațiunilor militare. În plus, ele aveau în sarcina lor observații noi, mai numeroase și mai delicate decât cele ce se făceau înainte de război. De aici nevoia unor intruțiuni noi care să lămurească chestiunile referitoare la:

1. Facerea observațiilor începute în timpul războiului: observații aerologice, asupra norilor, fenomenelor optice ale atmosferei, transparenței aerului;

2. Reducerea și discutarea observațiilor, pentru ca fiecare stațiune să poată prezenta ea însăși buletinele necesare operațiunilor militare;

3. Compunerea și calcularea tabelelor necesare la reducerea observațiilor;

4. Transportarea, instalarea, reglarea și îngrijirea instrumentelor, explică autorul în prefață. Totodată el își exprimă încrederea de a fi răspuns în paginile ce urmau la aceste cerințe în măsura posibilului, solicitând indulgența cititorului, dat fiind împrejurările dificile în care a fost scrisă: perioada cea mai critică prin care a trecut țara întregă, serviciul găsindu-se în faza de organizare și având a lupta cu toate dificultățile inerente evacuării de la București și a instalării sale în condițiuni destul de defavorabile la Observatorul din Iași.

Cercetarea conținutului acestei broșuri relevă meticulozitatea dovedită de autor în expunerea fenomenelor atmosferice (temperatura și umiditatea aerului, presiunea atmosferică; vântul, norii,

nebulozitatea, insolațiunea, ceața, ploaia, zăpada, furtunile, fenomenele optice), a modalităților de observare a acestora, a reducerii observațiilor, în primele 50 de pagini, pentru ca în următoarele 36 să fie prezentate: Instrucțiuni privitoare la compunerea buletinului meteorologic, a buletinului de sondaj aerian, a redactării telegramelor meteorologice și transmiterii rezultatelor sondajelor aeriene prin telegraf sau telefon, încheind cu Table barometrice.

Fig. 1: G. Demetrescu

Fig. 3: G. Bratu

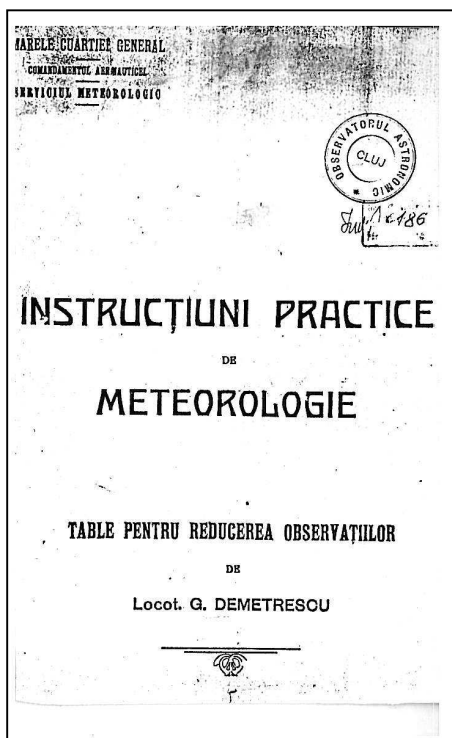

Fig. 2: Coperta broșurii publicate de G. Demetrescu la Iași

Deși biografia sa nu menționează dacă Gheorghe Demetrescu a fost recompensat pentru importantul său aport la sprijinirea

frontului din Moldova, o cercetare de arhivă ne-ar putea furniza o astfel de informație.

Despre profesorul **Gheorghe Bratu** (1881–1941) de la Universitatea din Iași ca participant la război pe frontul din Moldova, deși avem relatări din mai multe surse, ele sunt exprimate printr-o singură frază de către participanții la „*Lucrările Simpozionului Profesor Gheorghe Bratu*” [9]: „*În timpul războiului a fost mobilizat (1916–1918) la corpul de aerostație, la o unitate comandată de locotenentul Octav Onicescu*”. [Prof. Dr. Árpád Pál, p. 8]. „*În 1916 se avîntă în războiul în care fusese angajată țara și îl găsim voluntar într-o aerostație, sub comanda unui locotenent de rezervă, care nu era altul decît acad. Octav Onicescu*”. [Acad. Prof. Nicolae Teodorescu, p. 16]. „*dar timp de doi ani (1916–1918) participă ca voluntar în război într-o unitate de aerostație sub comanda locotenentului Octav Onicescu*”. [Prof. dr. docent Gheorghe Chiș, p. 37]. George Șt. Andonie [2], enunță tot o frază: „*În timpul războiului 1916–1918 a fost mobilizat la aerostație la o unitate condusă de locotenentul Octav Onicescu*”. Octav Onicescu, într-un volum memorial [11] ne pune în legătură prin prisma amintirilor cu perioada războiului și personalitatea lui G. Bratu: „*A fost bucuros să fie repartizat în iarna anului 1917 ca sergent în compania a cărei răspundere o aveam, în cadrul corpului de aerostație de la Iași, și apoi în cadrul grupului de aviație de la Tecuci*.” Încă înainte de cunoștința personală, cunoscuse prin doi prieteni comuni personalitatea complexă a sergentului Gheorghe Bratu, „*care rămăsese totuși domnul Bratu sau domnul profesor Bratu, nu numai pentru comandantul său direct, ci pentru toți camarazii, de la comandanți [...] până la ultimul soldat al companiei. Și aceasta pentru felul său simplu, direct, serviabil, înțelept și eficace de a se comporta în mod egal cu toți. Lucram în birou cu doi ofițeri francezi ce erau atașați unității noastre și cu sergentul Gh. Bratu. Foarte adesea lucrul nostru se transforma într-o aprinsă conversație despre matematică, depășind cadrul prea tehnic al preocupărilor imediate. Cel mai învățat dintre noi era desigur sergentul Gh. Bratu, de la care am aflat multe lucruri matematice noi pentru mine și al cărui entuziasm pentru cercetarea matematică era proaspăt, oricare erau evenimentele de*

atâtea ori dramatice din jurul nostru ...[când] tinerețea noastră inconștientă nu-și puneă încă problema dialogului oricît de indirect cu moartea.[...] Prețuiam doar calmul cu care sergentul Bratu, cu o decadă, cel puțin, mai vîrstnic decît noi, primea atari evenimente. La această depărtare, acuitatea faptelor trăite atunci este desigur amortizată, dar n-aș putea uita valoarea sfatului ce am avut de la prietenul Bratu în împrejurările mai delicate prilejuite de comportarea unora dintre oamenii din preajma noastră, a măsurilor ce se impuneau, de hotărîrile legate de probabilitatea retragerii ce a trebuit să o efectuăm de la Tecuci la Bârlad”. Petre Sergescu în [13] relatează: „În războiul nostru de întregire, Gheorghe Bratu a fost **sublocotenent de aerostație**. A obținut bareta Mărășești pe crucea comemorativă a războiului”, în contradicție cu aserțiunea lui Octav Onicescu în privința gradului militar. Dar numai aparent, deoarece într-un c.v. în manuscris al profesorului G. Bratu se poate citi: „La 15 decembrie 1917 înaintat sublocotenent.” Crucea comemorativă a războiului 1916–1918 cu baretele Mărășești a fost acordată prin Î.D. 1744/7 iulie 1919, când G. Bratu era sublocotenent, ceea ce l-a determinat pe Sergescu să-i atribuie acest grad militar pentru toată durata războiului.

Legătură directă cu frontul din Moldova a avut **Constantin Al. Pârvulescu** (1890–1945), profesor de matematică, angajat voluntar în aviație în 1916. În bătălia de la Mărășești din august 1917, în care a fost vorba de viitorul țării noastre, el și-a adus o contribuție importantă pentru reactualizarea de atunci a planului nostru de bătaie, ca să facă față unei surprize germane, pe care o descoperise în dimineața zilei de 24 iulie/6 august 1917. Generalul Mackensen își pusese în gând în iulie 1917 să cucerească Moldova și să ajungă în cel mult două săptămâni de la Mărășești unde era frontul, la Iași. În seara zilei de 5 august s.n. 1917, la plecarea din București spre Focșani ca să ia comanda operațiunilor, Mackensen promisese formal acest lucru – ajungerea la Iași în două săptămâni – celor ce-l salutaseră la plecare pe peronul Gării de Nord. Și a pornit ofensiva cu acest gând orgolios și îndrăzneț; dar mai intervine și imprevizibilul!

Fig. 6: Tr. Lalescu

TRAJAN LALESCU
Professeur à l'Université de Bucarest

LE PROBLÈME ETHNOGRAPHIQUE DU BANAT

Fig. 7: Foia de titlu a publicației lui Traian Lalescu la Paris

Tecuci) pentru a raporta. Nu-l găsește însă pe comandant, maiorul aviator Andrei Popovici, întrucât acesta primise ordine superioare și se mutase cu tot comandamentul la aerodromul de la Tecuci. Echipajul Vincent-Pârvulescu decolează, ajunge la Tecuci și Pârvulescu aleargă să raporteze șefului său tragica descoperire. Comandantul consideră că acest fapt deosebit de grav trebuie verificat înainte de a-l raporta superiorilor, misiune îndeplinită de echipajele Vincent-Pârvulescu și Olănescu-Gafencu care au fost de acord asupra spargerii frontului de la Mărășești. Acesta este faptul. Fără descoperirea lui la timp, soarta bătăliei de la Mărășești – și prin ea soarta țării – era alta. Kaiserul Wilhelm al II-lea care privea de pe înălțimea celebrei cote 1001, ar fi asistat la succesul trupelor sale. Neanunțarea la timp a acelei spargerii a frontului, tocmai într-o epocă în care pe front rămăsese numai o

foarte subțire perdea de trupă, lipsită de consistență, ar fi dus la un dezastru, care ar fi costat enorm de scump. Comandamentul armatei anunțat, ia măsuri urgente de a umple golul. Din apropierea frontului și din satele din jur sau chiar mai de la distanță, se îndreaptă rezervele noastre spre acel gol, care amenință întoarcerea frontului și pierderea podului metalic de la Cozmești de peste Siret.

Bătălia era abia în prima zi de desfășurare. Lupte grele au avut loc în acea zi și în cele care au urmat până la 6/19 august 1917. Situația ar fi fost dezastruoasă dacă ochiul de vultur al lui Pârvulescu nu ar fi observat la timp situația critică și nu s-ar fi coborât cu avionul deasupra Pădurii Negre. Această acțiune și celelalte acțiuni de război ale sublocotenentului observator C. Al. Pârvulescu i-au adus drept recompensă numeroase onoruri: ordinul de război Virtutea militară, ordinul rus Crucea Sf. Gheorghe, Steaua României cu panglica de Virtute militară, Virtutea aeronautică cu baretă, Croix de guerre avec palmes și o serie de citări pe armata română, franceză și rusă, mărturie a unei activități minunate, care a făcut din Pârvulescu, pentru camarazii săi, un foarte prețuit și respectat colaborator. [1, pp. 254–255; 12].

Dar universitatea românească nu a acționat prin membrii ei doar în țară, ci și în străinătate, pentru a face cunoscut opiniei publice și diplomației apusene, dreptul poporului român la întregirea național-statală. În iunie 1917, „Asociația profesorilor universitari din România” a propus guvernului de la Iași trimiterea unei delegații universitare române în capitala Franței. Delegația a fost compusă din profesori de la universitățile din București și Iași, sub conducerea profesorului Ermil Pangrați. Solii poporului român au părăsit țara în august 1917, deplasându-se prin Rusia, Suedia, Finlanda, Scoția, având ca punct terminus Parisul. Aici au fost primiți cu multă cordialitate de către autoritățile franceze, pretutindeni fiind întâmpinați prin cuvinte de încurajare și făgăduială că Franța nu va uita sacrificiile poporului român. [14]. La începutul lunii ianuarie 1918 a apărut la Paris ziarul „La Roumanie”, organul de presă al emigrației române din Franța. Misiunea universitară aleasă pentru a continua, pe pământ francez, apărarea drepturilor româ-

nești a găsit în coloanele acestui ziar, azilul de care avea nevoie pentru a-și îndeplini mandatul. [6]. În paginile acestei publicații care a devenit o adevărată tribună a propagandei românești au văzut lumina tiparului numeroase articole, printre ele aflându-se cele semnate de o serie de profesori universitari.

Profesorul **Traian Lalescu** (1882–1929), cunoscutul matematician, scria la sfârșitul lunii martie 1918 despre necesitatea dezmembrării Austro- Ungariei, subliniind că aceasta constituie singura condiție a eliberării și unității popoarelor asuprite în imperiul dualist. El se pronunța, în același timp, contra federalizării monarhiei dualiste, arătând că aceasta este o formă camuflată de menținere a vechilor stări de lucruri. [8].

Dar Lalescu nu a fost numai un colaborator constant al acestui ziar, apărând cu multă tărie interesele României la Conferința de pace. Bănățean după tată, el pledează în special pentru integritatea Banatului. Pentru a putea fi mai de folos Banatului său iubit, compune și publică la Paris broșura „*Le problème ethnographique du Banat*” (Fig. 7), semnificativă pentru patriotismul lucid al autorului care constată în introducere că problema Banatului, provincie cu structură multinațională, aparținea grupului de probleme litigioase pe care Congresul păcii din 1919 trebuia să-l rezolve. Scopul ei esențial era de a face o analiză statistică a Banatului actual și de a o utiliza apoi, ca bază de discuție pentru o analiză critică a diverselor argumente invocate de către adversarii noștri. Referitor la problema aflată în discuție, Lalescu contrapune două tipuri de argumente: istoric și statistic [3; 10]. În „două cuvinte” expune momentele esențiale ale zbuciumatei istorii a Banatului: provincie-frontieră în timpul lungii perioade de istorie romană care s-a încheiat cu cucerirea Daciei, ea a fost provincia dacică unde infiltrația latină s-a produs cel mai rapid, dându-i caracterul latin definitiv, caracter pe care a știut să și-l păstreze de-a lungul tuturor vicisitudinilor provocate de invaziile barbare, până în zilele noastre. Ultimii doi cuceritori ai provinciei au fost maghiarii și germanii. Sub dominația lor Banatul a respins în cele din urmă formidabilele asalturi ale turcilor, și din această vreme el ia, încetul cu încetul, fizionomia etnică specială pe

care o descoperim astăzi. Timp de două secole sângele românesc a curs din abundență pentru apărarea pământului strămoșesc și a cauzei creștinătății. Având ca șefi militari pe marii generali de origine română, Ion Huniade și Paul Kinezu – care au fost și cei mai mari eroi ai istoriei maghiare, românii au apărat până la limita forțelor lor, Europa amenințată de hoardele turcești. În Banatul din ce în ce mai depopulat și în locul miilor și miilor de eroi români anonimi, guvernele din Viena și Pesta au înființat colonii noi de sârbi care, alături de coloniile germane care existau în aceste regiuni de mai multă vreme, au prosperat repede, deoarece au fost susținute și întreținute de amintitele guverne. Pentru a-și păstra intacte naționalitatea, obiceiurile și limba, românii au fost refractari la tentațiile vieții moderne și au fost chiar obligați să accepte cu neîncredere până și binefacerile civilizației, întratât sistemul perfid al denaționalizării forțate transformase instrucția și întreaga bază modernă a vieții sociale în instrumente de asasinat național. Limitată la o viață patriarhală, sursa unei vigori care a fost în schimb arma sa de apărare, rasa română a rezistat și ea poate acum, în fața areopagului lumii întregi, să-și susțină cu curaj cauza, și să-și pună în valoare drepturile sale.

Referindu-se la argumentul statistic, Lalescu (care nu are la dispoziție decât statisticile maghiare) pentru a dovedi adevărul, arată că este necesar să se caute elementul invariant, neschimbat prin procedeele de deformare „civilizată” și propune în mod obligatoriu să se ia ca unitate de cercetare comuna, celula socială de bază. Să se examineze comună cu comună Banatul întreg, să se caute majoritatea și să se atribuie comuna naționalității predominante, acesta este mijlocul care i s-a părut lui Lalescu că ne apropie cel mai mult de adevăr. Ceea ce și realizează în cele 795 de comune ale Banatului, formulând următoarele concluzii:

Majoritatea relativă a populației din Banat este românească. Într-o populație de 1.582.133 locuitori, avem 592.049 români.

În total Banatul are 795 comune, distribuite astfel între naționalități:

472 comune românești, dintre care 16 cu majoritate relativă.

148	”	germane,	”	25	”
109	”	sârbești	”	11	”
55	”	maghiare	”	10	”
11	”	diverse.			

Aceste fapte verifică fără a avea nevoie de nici un alt comentariu, justetea cauzei românești: cu toate eforturile oprimatorilor, *Banatul a rămas provincie românească* căci după opinia autorului, numărul grupărilor umane stabilite într-o provincie decid caracterul ei național. Iar acesta tocmai a constatat că *majoritatea absolută a acestor centre de locuire este românească*. [7].

Decorat cu: Steaua României în grad de comandor, Coroana României și Legiunea de onoare în grad de cavaler, broșura sa nu și-a atins pe deplin scopul în sensul integrității Banatului românesc. Traian Lalescu își va dovedi însă și după război atașamentul față de această provincie, ctitorind Școala Politehnică din Timișoara (1920), Asociația sportivă „Politehnica Timișoara” (1921) și Revista Matematică din Timișoara (1921). Amintirea sa este vie la Timișoara unde la 125 de ani de la naștere s-a dezvelit al doilea bust al său, iar primul – la un an după ieșirea sa de pe scena vieții (1930).

Astronomia românească, la începuturile ei în perioada antebelică (dacă ar fi să amintim că observatoarele astronomice fuseseră fondate de puțin timp: București – 1908, Iași – 1913), a cunoscut o dezvoltare ascendentă după Marea Unire, la care ceilalți trei universitari, ei înșiși astronomi, cu pregătire de specialitate în capitala Franței, au avut contribuții remarcabile: îi vom întâlni pe toți trei în 1930 ca membri ai Comitetului național român de astronomie – C.N.R.A. (Fig. 8), organism creat după aderarea României la Uniunea Astronomică Internațională fondată în 1919, Constantin Al. Pârvulescu, profesor la Universitatea din Cernăuți fiind chiar secretarul general al comitetului său executiv. Într-un fel, activitatea lor a fost legată de Observatorul Astronomic din Cluj: pentru realizarea acestuia a depus eforturi și G. Demetrescu, dar adevăratul ctitor și primul său director a fost G. Bratu. Din nefericire, în urma Dictatului de la Viena din august 1940, el a fost nevoit să refugieze

Observatorul (partea mobilă a acestuia) la Timișoara, reinstalându-l acolo, dar în anul următor se produce decesul său prematur. Urmând la conducerea Observatorului Constantin Al. Pârvulescu, refugiat de la Cernăuți în 1940, dispariția sa fizică se produce și ea prematur în 1945.

Cel mai longeviv, G. Demetrescu, profesor universitar de astronomie la Cluj și la București, prim astronom și vicedirector (1928–1943), apoi director (1943–1963) al Observatorului din

II. Alcătuirea C.N.R.A., a Comitetului executiv (C.E.)
Atribuțiunile lor.

C. N. R. A. este alcătuit din următorii membri, prepuși la alcătuirea Comitetului, și anume:

Comitetul executiv (1930):

Președinte: *N. Coculescu*,
Vice-Președinte: *Const. Popovici*,
Secretar general: *Const. Pârvulescu*.

Membrii Comitetului:

1. *Abramescu N.*, Prof., Universitatea Cluj.
2. *Armeanca I.*, Asist., Universitatea Cluj.
3. *Bratu Gh.*, Prof., Universitatea Cluj.
4. *Coculescu N.*, Prof., Universitatea București, Dir. Obs. Astronomic.
5. *Demetrescu Gh.*, Vice-Dir. Obs. București.
6. *Donici N.*, Dir. Obs. Dubasarii-Vechi.
7. *Dumitrescu C.*, General, Dir. Inst. Geografic al Armatei.
8. *Niculescu-Rizea C.*, Amiral, f. Dir. Inst. Geogr.
9. *Pârvulescu C.*, Prof., Universitatea Cernăuți.
10. *Pompeiu D.*, Prof., Universitatea București.
11. *Popovici C.*, Prof., Univ., Dir. Obs. Iași.
12. *Popp T.*, Prof. sec. I., Astron. Obs. București.
13. *Râmniceanu T.*, General, fost Director al Obs. Militar de la Pisc.

Fig. 8: Alcătuirea C.N.R.A. și a C.E.

Academiei Române, în timp ce G. Bratu a fost membru titular al Academiei de Științe din România.

Elaborarea acestui articol m-a condus la constatarea lipsei unei lucrări mult mai ample, „Universitatea românească în Primul

București, a sprijinit dezvoltarea cercetării astronomice și angajarea Observatorului din București în colaborări internaționale; de asemenea, a creat un serviciu seismologic cu o rețea de stațiuni pe tot teritoriul țării. Membru corespondent (1948) și membru titular (1955) al Academiei Române, ne-a reprezentat țara în diverse foruri internaționale. Înscris în calendarul UNESCO al marilor personalități care sunt comemorate (la centenarul nașterii lor), ultimii doi universitari au devenit membri post-mortem ai

Război Mondial” (sau „în războiul de întregire a României”), lipsă care ar putea fi remediată în următorii ani de către un colectiv alcătuit din tineri cercetători instruiți la cursurile de inițiere în istoria științei organizate de CRIFST, prin realizarea acestei opere, omagiu la centenarul Marii Uniri.

Bibliografie:

- [1] Andonie, George Șt., „Istoria matematicilor aplicate clasice din România (Mecanică și Astronomie)”, Editura Academiei R. S. România, București, 1971.
- [2] *Idem*, „Istoria matematicii în România”, Editura Științifică, București, 1967, vol. III, p. 198.
- [3] * * * „Din galeria oamenilor mari ai Banatului: Traian Lalescu tatăl și Traian Lalescu fiul”, în „Calendarul Asociației Culturale din Banat”, Lugoj, I (1928), pp. 58–62.
- [4] Drămbă, Constantin, Acad., „Ilustrul astronom român Gheorghe Demetrescu / Discursuri de recepție”, Editura Academiei Române, București, 1992, p. 8.
- [5] Kirișescu, Const., „Istoria războiului pentru întregirea României 1916–1919”, Ediția II-a, Editura Casei Școalelor, București, (1925), vol. II, p. 507.
- [6] Lalescu, Trajan, „La Mission Universitaire roumaine et «La Roumanie»”, în ziarul „La Roumanie” Paris, 53/16.01.1919, p. 2.
- [7] *Idem*, „Le problème ethnographique du Banat”, Paris, Imprimerie Dupont, 1919.
- [8] *Idem*, „Les états – unis d’Autriche–Hongrie”, în ziarul „La Roumanie” Paris, 11/28.03.1918, p. 2.
- [9] *** „Lucrările Simpozionului Profesor Gheorghe Bratu”, organizat cu prilejul împlinirii a 100 de ani de la naștere, Cluj-Napoca, 1981. [litografiat].
- [10] Marcus, Solomon, „Un grand mathématicien”, în „Revue Roumaine”, București, 36(1982), 10, p. 67.
- [11] Onicescu, Octav, „Gheorghe Bratu”, în volumul „Pe drumurile vieții”, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981, pp. 97–98.
- [12] Popovici, Andrei, comandor-aviator, „La moartea profesorului Constantin Al. Pârvulescu”, în „România aeriană”, București, XIX(1945), 10, pp. 9–12.
- [13] Sergescu, Petre, „† Profesorul Gh. Bratu (25.II.1881–1.IX.1941)”, în „Gazeta Matematică”, București, XLVII (1941–1942), 4, p. 156.
- [14] Stan, Constantin I. Prof.: „Activitatea misiunii universitare române în Franța și Italia, în sprijinul înfăptuirii Marii Uniri (1917–1918)”, în „Forum”, București, XXX(1988), 10, pp. 34–36.